

MUROD MUHAMMAD DO‘STNING “MUSTAFO” QISSASIDA BOSH QAHRAMON RUHIYATI VA XARAKTER YARATISH MAHORATI

Bekmurodova Ozoda Quvonchbek qizi

Farg‘ona davlat universiteti

Adabiyotshunoslik (o‘zbek adabiyoti) yo‘nalishi

1-kurs magistranti

e-mail: ozodabekmurodova1@gmail.com

Tel: +998932931602

Annotatsiya.

Ushbu maqolada Murod Muhammad Do‘stning “Mustafo” qissasida bosh qahramon ruhiyati, xarakter yaratish usullari hamda yozuvchining psixologik tasvir mahorati tahlil qilinadi. Asarda inson xarakteri tashqi voqealar oqimi orqali emas, balki qahramonning ichki kechinmalari, muhit bilan munosabati, nutqi, xatti-harakati va atrofdagilar bilan aloqasi orqali ochib beriladi. Maqolada Dilmurod Quronovning “Adabiyot nazariyasi asoslari” darsligidagi badiiy obraz, xarakter, detal, syujet va kompozitsiya haqidagi nazariy qarashlardan foydalanildi. “Mustafo” qissasi misolida yozuvchi oddiy inson obrazini chuqur ruhiy mazmun bilan boyitishi, qahramon xarakterini milliy ruh va hayotiy haqiqat asosida yaratishi ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: Murod Muhammad Do‘st, “Mustafo”, qissa, bosh qahramon, ruhiyat, xarakter, psixologizm, badiiy obraz, badiiy detal, milliy xarakter, Dilmurod Quronov, adabiyot nazariyasi.

**THE PSYCHE OF THE PROTAGONIST AND THE SKILL OF
CHARACTER CREATION IN MUROD MUHAMMAD DO‘ST’S
NOVELLA “MUSTAFO”**

Annotation.

This article analyzes the psyche of the protagonist, the methods of character creation, and the writer’s skill in psychological depiction in Murod Muhammad Do‘st’s novella “Mustafo”. The study shows that the protagonist’s character is revealed not through a simple sequence of external events, but through his inner experiences, relationship with the social environment, speech, behavior, and interaction with other characters. The article relies on theoretical views from Dilmurod Quronov’s textbook “Fundamentals of Literary Theory”, especially concepts related to artistic image, character, artistic detail, plot, and composition. On the example of “Mustafo”, the article demonstrates how the writer enriches the image of an ordinary person with deep psychological meaning and creates a convincing character based on national spirit and life truth.

Keywords: Murod Muhammad Do‘st, “Mustafo”, novella, protagonist, psyche, character, psychologism, artistic image, artistic detail, national character, Dilmurod Quronov, literary theory.

O‘zbek nasrida inson ruhiyati, oddiy odam kechinmalari va xarakteridagi ichki murakkabliklarni tasvirlash masalasi alohida ahamiyatga ega. XX asrning ikkinchi yarmida o‘zbek adabiyotiga kirib kelgan yangi nasriy yo‘nalish vakillari insonni faqat ijtimoiy voqelik ishtirokchisi sifatida emas, balki o‘z qalbi, o‘y-fikri, iztiroblari va qarama-qarshiliklari bilan murakkab badiiy hodisa sifatida tasvirlashga

intildilar. Murod Muhammad Do‘st ijodi ham ana shu jarayonda shakllangan va o‘ziga xos badiiy uslubi bilan ajralib turadi.¹

Yozuvchining “Mustafo” qissasi oddiy inson hayoti, uning ruhiy olami, odamlar bilan munosabati va ichki kechinmalarini tasvirlash orqali o‘zbek qissachiligida alohida o‘rin tutadi. Asarda katta voqealar, keskin dramatik to‘qnashuvlardan ko‘ra, inson xarakterining ichki qatlamlari, ruhiy holatlari, hayotga munosabati muhim o‘rin egallaydi. Shu jihatdan “Mustafo” qissasini bosh qahramon ruhiyati va xarakter yaratish mahorati nuqtayi nazaridan tahlil qilish dolzarbdir.

Dilmurod Quronov “Adabiyot nazariyasi asoslari” asarida badiiy obraz adabiyotning markaziy tushunchalaridan biri ekanini, obraz orqali yozuvchi hayot haqiqatini badiiy haqiqatga aylantirishini ta’kidlaydi. Obraz faqat tashqi qiyofa yoki voqealar ishtirokchisi emas, balki muayyan xarakter, ruhiyat, dunyoqarash va estetik mazmunni o‘zida mujassamlashtirgan badiiy birlikdir. Shu nazariy qarashdan kelib chiqsak, “Mustafo” qissasidagi bosh qahramon ham faqat alohida shaxs emas, balki ma’lum bir davr, muhit, milliy ruh va insoniy qadriyatlar ifodachisi sifatida namoyon bo‘ladi.²

Bosh qahramon ruhiyatining badiiy ifodasi

“Mustafo” qissasida qahramon ruhiyati bevosita bayon orqali emas, balki uning hayotga qarashi, odamlar bilan munosabati, ichki sukuti, gap-so‘zlari va ayrim mayda harakatlari orqali ochiladi. Murod Muhammad Do‘st qahramonni tayyor xulosa bilan bermaydi; u kitobxonni kuzatishga, o‘ylashga, qahramonning ichki

¹ Murod Muhammad Do‘st. “Mustafo”. Qissa. Ziyouz elektron kutubxonasi.

² Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. — 310 b.

dunyasini o‘zi anglashga undaydi. Bu esa yozuvchi uslubining muhim belgilaridan biridir.

Bosh qahramon Mustafo obrazida soddalik, hayotiylik, samimiylik va ichki iztirob uyg‘unlashadi. U tashqi tomondan oddiy odamdek ko‘rinsa-da, uning ruhiy olami murakkab. Qahramonning ichki kechinmalari ko‘pincha ochiq aytilmaydi, balki voqealar orasidagi sukut, munosabatlar va mayda tafsilotlar orqali seziladi. Bu usul psixologik tasvirning nozik shaklidir.

Dilmurod Quronov badiiy obrazni tahlil qilishda uning individual va umumlashma xususiyatlariga e‘tibor qaratadi. Mustafo obrazi ham aynan shu ikki jihatni birlashtiradi. Bir tomondan, u o‘ziga xos shaxsiy taqdirga, ruhiy kechinmaga ega individual obrazdir. Ikkinchi tomondan, u hayot sinovlari, odamiylik, mehr, sadoqat va insoniy qadriyatlarni o‘zida mujassamlashtirgan umumlashma obraz sifatida ham ko‘rinadi.³

Xarakter yaratishda nutq va munosabatlarning o‘rni

Adabiy asarda xarakter yaratishning muhim vositalaridan biri qahramon nutqidir. Qahramon qanday gapirishi, kim bilan qanday muomala qilishi, qaysi vaziyatda qanday javob qaytarishi uning ichki dunyasini ochib beradi. “Mustafo” qissasida ham qahramon xarakteri ko‘p hollarda uning nutqi va munosabatlari orqali shakllanadi.

Mustafo obrazi atrofidagi odamlar bilan munosabatda yanada aniqroq ko‘rinadi. Uning fe‘l-atvori yolg‘iz holda emas, balki boshqa obrazlar bilan bog‘liq holda ochiladi. Bu jihat Dilmurod Quronovning obrazlar tizimi haqidagi nazariy qarashlariga mos keladi: badiiy asarda har bir obraz alohida emas, balki boshqa

³ Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Badiiy obraz va xarakter haqidagi nazariy qarashlar asosida.

obrazlar bilan munosabatda o‘z vazifasini bajaradi. Demak, Mustafo xarakteri ham asardagi boshqa qahramonlar bilan aloqasi orqali to‘liqroq anglashiladi.⁴

Yozuvchi qahramon nutqida ortiqcha bezaklardan qochadi. Tabiiy, xalqona, sodda gaplar orqali hayotiy muhit yaratiladi. Aynan shu tabiiylik qahramonning ishonarli chiqishiga xizmat qiladi. Mustafo obrazining kitobxonga yaqin tuyulishi ham uning hayotiy nutqi, samimiy munosabati va oddiy odamga xos tabiati bilan bog‘liq.

Badiiy detal orqali ruhiyatni ochish

“Mustafo” qissasida badiiy detal muhim vazifani bajaradi. Detal qahramon ruhiyatini bevosita aytmasdan anglatishga yordam beradi. Qahramonning holati, kayfiyati, ichki kechinmasi ayrim narsalar, harakatlar, muhit tasviri yoki munosabatlar orqali sezdiriladi. Bunday tasvir usuli yozuvchining badiiy mahoratini ko‘rsatadi.

Dilmurod Quronov adabiy asarda detalning obraz yaratishdagi o‘rniga alohida ahamiyat beradi. Chunki detal oddiy tafsilot bo‘lib qolmay, obrazning ichki mohiyatini ochuvchi badiiy vositaga aylanishi mumkin. “Mustafo” qissasida ham ayrim kichik tasvirlar qahramon xarakterini yoritishda katta ma’no kasb etadi. Bunda yozuvchi izoh berishga shoshilmaydi, balki kitobxonning o‘zi xulosa chiqarishi uchun imkon yaratadi.⁵

Murod Muhammad Do‘stning mahorati shundaki, u qahramon ruhiyatini balandparvoz jumlar bilan emas, hayotiy holatlar orqali ko‘rsatadi. Shu bois asardagi psixologizm tabiiy va ishonarli chiqadi. Qahramonning ruhiy kechinmasi

⁴ Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Obrazlar tizimi va badiiy asar tarkibiy qismlariga oid fikrlar asosida.

⁵ Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Badiiy detal va obraz yaratish vositalari haqidagi nazariy mulohazalar asosida.

kitobxonga zo‘rlab tushuntirilmaydi, balki voqea, muhit, detal va nutq vositasida sezdiriladi.

Milliy xarakter va hayotiylik

“Mustafo” qissasida milliy xarakter masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Mustafo obrazi orqali o‘zbekona hayot tarzi, odamlar orasidagi mehr-oqibat, hurmat, samimiyat va ichki andisha kabi xususiyatlar namoyon bo‘ladi. Qahramon xarakteri aynan shu milliy muhitdan uzilib qolmagan holda tasvirlanadi.

Milliy xarakter faqat tashqi urf-odatlar tasviri bilan belgilanmaydi. U insonning dunyoqarashi, gap-so‘zi, boshqalar bilan munosabati, hayotiy mezonlari va ichki madaniyatida ko‘rinadi. “Mustafo” qissasida ham bosh qahramonning milliyligi uning kiyimi yoki tashqi belgilarida emas, balki ruhiyati, odamiyligi va munosabatlarida ochiladi.

Yozuvchi oddiy odam xarakterini yuksak badiiy darajaga ko‘taradi. Mustafo obrazi orqali hayotda ko‘p uchraydigan, ammo adabiyotda chuqur anglash talab qiladigan inson tipi yaratiladi. Uning xarakterida ortiqcha qahramonlashtirish yo‘q. Aksincha, tabiiylik, ichki sokinlik va hayotiy haqiqat ustuvor. Bu esa obrazning badiiy ta’sirchanligini oshiradi.

Psixologizm va yozuvchi uslubi

“Mustafo” qissasining asosiy yutug‘i psixologik tasvirning nozikligidadir. Yozuvchi inson qalbiga keskin dramatik vaziyatlar orqali emas, balki oddiy hayotiy holatlar orqali kirib boradi. Qahramonning ichki olami tashqi voqealardan ko‘ra muhimroq ko‘rinadi. Shu jihatdan asarda ichki dramatism kuchli.

Ichki dramatism deganda qahramon qalbida kechadigan ziddiyatlar, iztiroblar, o‘ylar va hislarning badiiy ifodasi tushuniladi. Mustafo obrazida ham ana shunday ichki murakkablik mavjud. U ko‘p gapirmasligi, ayrim holatlarda sukut

saqlashi yoki oddiy munosabat bildirishi mumkin, ammo shu oddiylik ortida katta ruhiy mazmun yashiringan bo‘ladi.

Murod Muhammad Do‘st uslubida kuzatuvchanlik kuchli. U insonni tashqaridan tasvirlash bilan cheklanmaydi, balki uning ruhiy holatini ichki mantiq asosida ochadi. Bunda yozuvchi qahramonni hukm qilmaydi, unga tayyor baho bermaydi. Kitobxon esa qahramon ruhiyatini voqealar davomida anglab boradi. Bu usul asarning badiiy ta‘sirini kuchaytiradi.

Dilmurod Quronovning badiiy asar tahliliga oid nazariy qarashlari asosida aytish mumkinki, “Mustafo” qissasida shakl va mazmun birligi muvaffaqiyatli ta‘minlangan. Asardagi sodda voqealar, tabiiy nutq, mayda detallar va qahramonlar munosabati bosh qahramon ruhiyatini ochishga xizmat qiladi. Demak, qissada har bir badiiy unsur xarakter yaratish vazifasiga bo‘ysundirilgan.⁶

Murod Muhammad Do‘stning “Mustafo” qissasi o‘zbek nasrida inson ruhiyatini chuqur va tabiiy tasvirlagan asarlardan biridir. Qissada bosh qahramon xarakteri tashqi voqealar orqali emas, balki ichki kechinmalar, nutq, munosabat, badiiy detal va hayotiy muhit orqali ochiladi. Mustafo obrazi oddiy inson qiyofasida gavdalansa-da, uning ruhiy olami murakkab va mazmundor.

Yozuvchi qahramonni sun‘iy ideallashtirmaydi, uni hayotiy va ishonarli tarzda tasvirlaydi. Bu esa asarning badiiy qiymatini oshiradi. Mustafo xarakterida samimiylilik, odamiylilik, ichki iztirob, sadoqat va milliy ruh mujassam. Uning obrazi orqali yozuvchi inson qalbining nozik jihatlarini, oddiy odam hayotidagi ma‘naviy go‘zallikni ko‘rsatadi.

Dilmurod Quronovning “Adabiyot nazariyasi asoslari” darsligidagi badiiy obraz, xarakter, detal, syujet va kompozitsiyaga oid nazariy qarashlar “Mustafo”

⁶ Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. Badiiy asarda shakl va mazmun birligi haqidagi qarashlar asosida.

qissasini tahlil qilishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu nazariy mezonlar asosida qaralganda, Mustafo obrazi individual xarakter va umumlashma insoniy mazmuni birlashtirgan badiiy obraz sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. — 310 b.
2. Murod Muhammad Do‘st. “Mustafo”. Qissa. Ziyouz elektron kutubxonasi.
3. Murod Muhammad Do‘st. Qissalar va hikoyalar. — Toshkent: adabiy nashrlar.
4. Normatov U. Ijod sehri. — Toshkent: Sharq.
5. Yo‘ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. — Toshkent.
6. O‘zbek adabiyoti tarixi va nazariyasiga oid ilmiy maqolalar to‘plamlari.